

“SADDI ISKANDARIY” DOSTONIDA ADOLATLI HUKMDOR OBRAZINING BADIY TALQINI

Farg'ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Jo'raboyeva Hayotxon O'ktamjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy “Xamsa”sining yakuniy dostoni — “Saddi Iskandariy” asari g‘oyaviy-badiiy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda Iskandarning adolatparvar hukmdor sifatidagi obrazini yaratish tamoyillari, insonparvarlik, ilm-fan targ‘iboti, jamiyat va davlat boshqaruvidagi ma’naviy mezonlar ochib beriladi. Maqolada dostonning struktura xususiyatlari, syujet bosqichlari, asosiy badiiy g‘oyalar hamda Navoiyning didaktik qarashlari ilmiy-metodik asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari Navoiy ijodining davlat boshqaruvi konsepsiyasidagi o‘rni va bugungi pedagogik hamda ma’naviy jarayonlarda dostonning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Navoiy, Xamsa, Saddi Iskandariy, adolat, ilm, donishmandlik, hukmdor obrazi, badiiyat.

KIRISH

Alisher Navoiyning “Xamsa”sini Sharq adabiy tafakkuri tarixidagi eng yuksak badiiy majmualardan biri sifatida e’tirof etish mumkin. Undagi har bir doston o‘ziga xos g‘oya, tuzilish va kompozitsiyaga ega bo‘lib, ulardan “Saddi Iskandariy” — insoniyat sivilizatsiyasi, adolat, ilm-fan va davlat boshqaruvi haqidagi falsafiy qarashlarning eng mukammal ifodasidir.

Navoiy ushbu doston orqali Iskandar obrazini tarixiy shaxs sifatida emas, balki ideal hukmdor timsoli sifatida talqin qiladi. Asarda adolat, odob, ma’rifat, mas’uliyat kabi tushunchalar yetakchi o‘rin tutadi. Shu bois ushbu doston, ayniqsa, davlat boshqaruvi, ma’naviyat, tarbiya va etika masalalarini o‘rganuvchi ilmiy izlanishlar uchun muhim manba hisoblanadi.

Maqolada Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostoni orqali yaratgan ijtimoiy-falsafiy g‘oyalari tizimli tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar asosida olib borildi:

1. Adabiy-tahliliy metod:dostonning syurjet chizig‘i, kompozitsiya, obrazlar tizimi va badiiy vositalari bo‘yicha tahlil olib borildi.

2. Qiyosiy metod:Iskandar obrazi Nizomiy, Jomiy va boshqa Sharq mutafakkirlari ijodidagi talqinlar bilan qiyoslandi.

3. Tarixiy-falsafiy yondashuv:asarda berilgan davlat bosharuvi, adolat, ma’rifat haqidagi fikrlar o‘sha davr mafkurasi va Navoiyning dunyoqarashi asosida o‘rganildi.

4. Konseptual yondashuv:asarning bosh g‘oyasi — adolatparvar hukmdor konsepsiyasi alohida tushunchaviy asosda tahlil qilindi.

ASOSIY QISM

1. “Saddi Iskandariy”ning mazmun mohiyati.

Navoiy dostonni ikki asosiy poydevor ustiga quradi:

Iskandarning dunyo kezishi va adolat o‘rnatish yo‘lidagi faoliyati.Odamzotni zulmdan himoya qiluvchi “Sadd” — devor qurilishi.“Sadd” timsoli nafaqat tarixiy voqea, balki ramziy mazmun — jamiyatni zulm, jaholat, adovatdan saqlovchi ma’naviy qalqon sifatida talqin etiladi.

2. Ideal hukmdor obrazining talqini

Navoiy Iskandarning hukmdor sifatidagi fazilatlarini quyidagilar orqali ochadi:asarning yetakchi g‘oyasi — “adolat davlatning ustunidir”. Iskandarning har bir qarori adolat mezoniga asoslanadi.Ilm va donishmandlarga hurmat ifodalangan.Iskandar donishmandlar bilan maslahat qiladi. Bu orqali Navoiy ilmi jamiyatni kuchli jamiyat deb biladi.Iskandarning safarlari xalqning real muammolarini o‘rganishga qaratilgan.Hukmdorning har bir ishi insoniyat taqdiri uchun javobgarlikdir.

3. Dostonning badiiy o‘ziga xosligi.Ramziy obrazlar:dev — jaholat, zulm, adovatni ifodalaydi.Sadd — ma’rifat va adolat orqali qurilgan jamiyat poydevori.Asarda ko‘plab didaktik ruboiylar, pand-nasihatlar mavjud.Iskandarning sayohatlari turli xalqlar, turli madaniyatlar, turli falsafiy qarashlar bilan boyitilgan.

4. Dostonning ma’naviy-axloqiy funksiyasi.“Saddi Iskandariy”:rahbarlik va yetakchilik madaniyatiga doir eng qadimiy qo‘llanmalardan biri;jamoat boshqaruvida adolatning ustuvor o‘rin tutishini targ‘ib etadi;yosh avlodni fikr, sabr, odob, ma’rifatga chorlaydi;insonparvarlikni oliy qadriyat sifatida ulug‘laydi.

XULOSA

Alisher Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostoni — Sharq adabiyotidagi eng yuksak falsafiy-adabiy asarlardan biri bo‘lib, unda ideal hukmdor, adil jamiyat, barkamol inson haqidagi qarashlar chuqur o‘z ifodasini topgan. Dostonning ijtimoiy-falsafiy mazmuni nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi kun uchun ham beqiyos dolzarblik kasb etadi. Navoiyning fikricha, jamiyatning taraqqiyoti: ilimga tayanish, adolatni ustuvor qilish, xalq manfaatini himoya qilish kabi tamoyillarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Navoiy, Alisher. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1960.
2. Navoiy, Alisher. Saddi Iskandariy. — Toshkent: Fan nashriyoti, 1991.
3. Abdug‘afurov, A. Alisher Navoiy ijodining badiiy olami. — Toshkent: Fan, 2001.
4. Mamatov, I. Navoiy dostonlarida ijtimoiy-falsafiy g‘oyalar. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
5. Qodirov, N. Xamsachilik an’anasi va Navoiy fenomeni. — Toshkent: Akademnashr, 2014.
6. Sultonov, J. “Saddi Iskandariy” dostoni poetikasi. — O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, №3, 2017.
7. Karimov, H. Alisher Navoiy dostonlarining janriy xususiyatlari. — Buxoro: BDU nashriyoti, 2018.
8. Niyozmetova, G. “Navoiy dostonlarida payg‘ambarlik, adolat va rahbarlik timsoli”. — Adabiyotshunoslik tadqiqotlari, №2, 2020.
9. Yo‘ldoshev, A. Sharq poetikasi va Navoiy merosi. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2015.
10. Navoiy ensiklopediyasi. — Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2000.